

durda otržan

MANUEL DE FALLA

— 150 godina od rođenja

Jedna anegdota o Manuelu de Falli (1876. - 1946.) kaže da je mogao svirati klavir ne samo zatvorenih očiju nego i naopako: okrenut leđima klavijaturi, ruku iza leđa. To ne možemo provjeriti, no samo postojanje te anegdote već mnogo govori. Oni koji su ga poznavali, očito su mu se divili i možda mu u tom divljenju pridali i čarobne mogućnosti. Da je bio omiljen, to je poznato, a i on je volio svoje 'štimkolege' skladatelje i sa svakim bio dobar prijatelj; skladao bi iskreni *hommage* onome koji je preminuo prije njega.

No više od toga idolatrijskog odnosa, anegdota govori o tome da je to možda i bilo moguće, jer upravo taj čin usavršavanja perfekcionizma u jednoj stvari, na jednom polju predstavlja dio matrice koju možemo iscrtati oko de Fallina opusa. U srži i osnovi svega uvijek je bio i ostao ritam španjolskog folklora, a on se mogao dopunjavati u dva smjera: vokalnom i pokretnom, koreografskom. Baš onako kako je i veliki gitarist Manitas del Plata (Srebrna Ručica) usavršavao svirku i pjev flamenka u svojem radu, tako se i de Falla držao svojega osnovnog ritmičkog instrumenta, jer klavir je udaraljka i, zapravo, nema njegove skladbe koja ne bi bila uspješno 'svirljiva' na klaviru. To je bio njegov medij s tri elementa: ritmom, harmonijom i melodijskim kretanjem. Od njega je počinjao. Ali to ne bi bilo dovoljno da nije stekao solidnu naobrazbu i

savršeno orkestrirao svoje zamisli u jarkoj, raskošnoj paleti instrumentalnih boja. Njemu je to bilo dovoljno i potpuno je zadovoljavalo njegove ambicije.

Ne operna scena, ne koralni zborovi, komorni stavci, iako je i to znao, ako je trebalo, nego ono što Ravel nije htio. Ravel je u svoj svijet zvukova pošao od folklora, a de Falla je 'umivao' i oplemenjivao svoj iberijski folklor. Vješto je osjećao modulativno biće iberijskih plesova, znao ih je spajati u privlačnu cjelinu bez redundantnih ponavljanja ili tzv. praznog hoda i bez samodopadljivosti. Pijanisti ga obožavaju, osobito oni tvrđega udara, a pjevači uživaju u njegovu osjećaju za prikladne intervale i skokove. Dirigentima je također vrlo privlačan, od Barenboima do najmlađih generacija, jer nagrađuje uspješnu izvedbu velikim zadovoljstvom i budi strast za muzikom. Prema svemu sudeći, bio je toga svjestan: da mu talent nije dosudio veliku slavu i grandiozne opuse, nego da talent od njega traži pravu, autentičnu, organsku sintezu glazbe koja ga je odgojila. Najveći kompliment njegovoj glazbi je to što se ona čini kao da je narodna, a ne individualno stvorena. Ali kad bi bila narodna, ne bi imala specifičan, primjeren emocionalni naboj koji mu je autor ugradio, nego bi bila ravna i impersonalna.

De Falla pripada onim skladateljima koji su se pridružili simfonijskoj tradiciji srednje Europe, poput Mahlera, i nisu se borili s izražajnim sredstvima poput Druge bečke škole - Schönberga, Berga i Weberna. Debussy, Ravel i de Falla, pa i Stravinski, zasnivali su svoju poetiku zasnovanu na individualnim preferencijama i u skladu s prirodom svojega talenta. Ako bismo tu poetiku saželi u jedan pojam, ona bi kod de

Falle bila opojnost. Ona opojnost koju pobuđuje gledanje flamenka, koja se prati pljeskanjem ruku. Ne fatalizam tanga, nego opojnost boje, ritma, zaokreta kastanjetom ili lepezom, lupkanje ritma potpeticama o pod, nešto što ne znamo kad je počelo, ali može beskrajno trajati. Već sam naslov *Noći u španjolskim vrtovima* unosi nas u svijet misterije, mirisa, vrućine, magrepske putenosti kako ju je opisala tadašnja književnost u vremenu Izabele I. Kastiljske. Podrijetlo koje se smatralo niskim, to jest gitanjalskim, romskim, nije se pojavilo u njegovim skladbama. Kao da su nomadi zapravo učili folklor prostora na koji su došli, a ne da su ga donijeli sa sobom. A da su od toga javno živjeli, to je istina i to je dodalo epitet više španjolskom folkloru.

Dva su baleta proslavila de Fallu — *Trorogi šešir* i *Ljubav čarobnica*. I žive u koncertnom životu i danas. Sredinom 20. stoljeća to nije bio slučaj; ispada da se njemu folklor odužio jer su baš autentični plesači upoznawali svijet s njegovim djelima. Plesači flamenka su, primjerice, šezdesetih godina prošloga stoljeća nastupili u HNK-u Split. Pepita Peres i Manolo Montez bili su prve laste na ovim prostorima koji su živom izvedbom dočarali karakter svoje umjetnosti. Koncertna publika počela je uživo upoznavati *jotu*, flamenko i druge plesove iz de Fallina opusa. Početkom sedamdesetih prošlog stoljeća bila je u Varšavskoj ulici, iza samostana sv. Vinka Paulskog u Zagrebu, podignuta pozornica na kojoj je nastupila trupa Antonija Gadesa, i to tri večeri zaredom, tolika je bila pomama za kartama. Ritualni ples vatre iz *Ljubavi čarobnice* još je uvijek najbolji u izvedbi Antonija Gadesa i Chistine Hoyos (srećom, može se provjeriti na YouTubeu). A ta glazba nosi i stječe povjerenje slušatelja jer je

autentična, originalna. Kao što se vjeruje irskom violinistu, tako se vjeruje i de Fallinoj glazbi. Nema posrednika, nema stilizacije niti varijacije na temu. To jesu osnovne teme.

Način na koji de Falla kombinira ritmove je zanosan, ali težak za izvedbu. Teško je to naučiti ako nemate to u genima. De Fallina je glazba otvorila put slobodnoj muzikološkoj diskusiji o prirodi toga folkloru na ozbiljnoj, akademskoj razini, jer ju je on i skladao na akademskoj razini. U njegovim partiturama nema ničega trivijalnog. One su pisane sa solidnim znanjem vokalne tehnike, instrumentacije i orkestracije, dapače, neke grupe instrumenata mogle bi biti zahvalne na tako bujnoj primjeni njihovih svojstava, npr. drveni puhači. I nadasve udaraljke. Ravelu je cijeli orkestar jedan veliki instrument, de Falli je svaki pojedini instrument cijeli orkestar. Teško je, zapravo nemoguće, oponašati folklor. I zato su oni koji tako autentično mogu stvarati glazbu iz svojega folkloru, npr. Antonin Dvořák ili ruska Petorica, skladatelji vrijedni poštovanja. Manuel De Falla živio svoj umjetnički život s vlastitim korijenima u svojem folkloru, a to je zaista rijetko.

U nacionalnoj glazbi postoji više smjerova interesa. Neki nadograđuju postojeće. Neki avangardno donose nova pravila, a neki pak razrađuju/prerađuju ta pravila u osobne stilove. De Falla ne pripada nijednima od njih. Može se na prvi pogled učiniti da je to zato što nije imalo reperkusije na kasnije generacije, ali jest. Već su sedamdesetih godina nizozemski skladatelji 'upili efekt' toga samostalnog odabira polja djelovanja i skladanja — Louis Andriessen i Japp Fransen. I uveli ga kao legitimno pravo.

Ono što uvelike začuđuje u de Fallinim kompozicijama je dojam da je sve vrlo blago. Pitate se kako je to moguće kad je orkestar raskošan, harmonije rastegnute i čini nam se da gledamo vatromet zvukova, a opet, ništa od toga nije drečavo, kričavo, napadno, nego začudo, decentno, ugladeno, nenapadno. Mirno. I opojno. Taj je sloj najumjetničkije izražen u de Fallinu stvaranju. Ono što je Debussy želio dobiti u *Moru*, živo gibanje duše slušatelja s harmonijama koje ga obavijaju, u de Fallinu je opusu odmah prisutno, sve je vrlo blizu, ali ne napada. Nudi se, ali dostojanstveno. Užitak je u rafiniranoj prezentaciji probranih idioma nekoga etničkog sloga, i po tome će njegova glazba dulje živjeti od priče koju oslikava. Priče zastarijevaju, umjetnička obrada nikad. Pretpostavljam da nema studenta koji će za skladbu za prijamni ispit na Akademiju odabrati išta od de Falle. Brahms da, klasičari da, ali de Falla ne. Ne zato što je tehnički težak za izvedbu, nego upravo zbog spomenutog umjetničkog sloja. Ne možete dobro odsvirati de Fallinu glazbu ako to nije emotivno ukotvljeno u iskrenoj proživljenosti. Ako biste se oslonili samo na vrsnu tehniku, odmah biste pali na ispitu, jer bi to zvučalo 'prestrašno'. Kao neka prstometna gimnastika. To je poput miješanja boja kod slikara. Smisao za miješanje boja sličan je onomu koji treba imati u sviranju de Falline glazbe. Da unaprijed znate što želite tonovima oslikati, i to uistinu i osjećate. Da, reći ćete, kao i u svakoj drugoj glazbi, ali u de Fallinoj se ne može bez toga. Jer on nema kostur na koji se možete u izvedbi osloniti. Imate cjelokupnu imaginaciju i možete je proživjeti ili ne proživjeti.

De Falla nam je donio drugačiji glazbeni svijet i mi smo ga prigrlili. Iako je već prošlo dosta godina od njegove smrti, njegov se glazbeni svijet

sve više udomaćuje u glazbenoj baštini, a to je i zaslužio. Bilo bi sitničavo naglašavati da možda nije bio dovoljno društveno aktivan, međutim, cjelovito donijeti na podij i scenu jednu umjetnost iz sfere koja je bila predugo podcjenjivana, čini se kao naporan i ustrajan zadatak koji je de Falla uspješno ostvario. Za to mu trebaju biti zahvalne (i jesu) ne samo Andaluzija i Katalonija nego i cijela Španjolska. I opet jedna diskretna primjedba: 1939. godine de Falla je emigrirao u Argentinu. Njegov život nije bio *La vida breve*. Imao je društvenu svijest i bio odgovoran umjetnik. Glazba i slobodno stvaranje bili su mu na prvom mjestu.

